

Co-funded by the
Europe for Citizens Programme
of the European Union

Održana međunarodna konferencija „Novi pristupi nasljeđu holokausta i obrazovanju o holokaustu“

Program

10:00 – 10:15

Dobrodošlica i uvod

Vesna Teršelič, *Documenta* – Centar za suočavanje s prošlošću
Nj. E. William Robert Kohorst, veleposlanik SAD-a u Republici Hrvatskoj

10:15 – 11:30

Obrazovanje o holokaustu u učionici, od osnovne škole do sveučilišta

Miljenko Hajdarović, urednik, Profil-Klett, Hrvatska
Tamara Janković, OŠ J.J. Strossmayera i OŠ Izidora Kršnjavog, Hrvatska
Natka Badurina, Fakultet za strane jezike, Sveučilištu u Udinama, Italija
Vjeran Pavlaković, Filozofski fakultet, Sveučilištu u Rijeci, Hrvatska
Helena Strugar, Gimnazija Lucijana Vranjanina, Zagreb, Hrvatska

12:00 – 13:30

Programi obrazovanja o holokaustu javnih institucija i organizacija civilnog društva

Neven Budak, profesor na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i suradnik Akademije Šoa
Magdalena Geier, Obrazovni centar Max Mannheimer, Dachau, Njemačka
Milovan Pisarri, Centar za primenjenu istoriju, Beograd, Srbija
Aneta Vladimirov, Srpsko narodno vijeće, Zagreb, Hrvatska
Tena Banjeglav, *Documenta*, Hrvatska
Kristina Dilica, Ines Miletić i Martina Barešić, „Interdisciplinarno poučavanje o holokaustu“

15:00 – 16:00

Novi pristupi naslijeđu holokausta

Cherrie Daniels, posebna izaslanica američke Vlade za pitanja holokausta, SAD
Ivana Franić, državna tajnica, Ministarstvo znanosti i obrazovanja RH, Hrvatska
Tena Šimonović Einwalter, zamjenica pučke pravobraniteljice RH
Ivo Pejaković, ravnatelj Javne ustanove Spomen područje Jasenovac, Hrvatska
Ognjen Kraus, predsjednik Koordinacije židovskih općina u RH

16:00 – 17:00

Mediji i naslijeđe Holokausta

Boris Pavelić, novinar, Zagreb, Hrvatska
Aleksandar Trifunović, urednik, Buka, Banja Luka, Bosna i Hercegovina
Saša Petejan, novinarka i kustosica, Koper, Slovenija

Završna rasprava o preporukama i zatvaranje konferencije

Kratka šetnja do Trga žrtava fašizma uz stanke na mjestima stradanja i otpora

18:00

Prisustvovanje na komemoraciji i obilježavanju Međunarodnog dana borbe protiv rasizma i antisemitizma na Trgu žrtava fašizma, Zagreb, u organizaciji Antifašističke lige Republike Hrvatske

Izvještaj

Povodom Međunarodnog dana borbe protiv fašizma i antisemitizma i obilježavanja 82. obljetnice Kristalne noći, u Novinarskom domu u Zagrebu održana je međunarodna konferencija pod naslovom „Novi pristupi nasljeđu holokausta i obrazovanju o holokaustu“.

Konferenciju je organizirala *Documenta* - Centar za suočavanje s prošlošću, uz potporu Veleposlanstva SAD-a i programa Europa za građane te Izvršne agencije za obrazovanje, audiovizualnu politiku i kulturu. Konferenciju su pratili i predstavnici Veleposlanstva Australije, Austrije, Irske, Italije, Njemačke, SAD-a, Srbije i Švicarske.

Zbog situacije vezane uz pandemiju, konferencija je održana u obliku hibridnog događaja, kombinirajući prezentacije u dvorani Novinarskog doma s on-line doprinosima preko platforme Zoom.

Glavni fokus diskusija bio je usmjeren na izazove u obrazovanju o holokaustu, uslijed višegodišnje relativizacije i negiranja zločina nacista, fašista i njihovih suradnika u Hrvatskoj i drugim zemljama te na predstavljanje dobrih praksi i strategija poučavanja. Tijekom cijelog dana predstavljane su perspektive i primjeri dobre prakse iz Hrvatske, Njemačke, Italije i Srbije.

Prilikom otvorenja konferencije, **Vesna Teršelič**, voditeljica *Documente* – Centra za suočavanje s prošlošću, uputila je riječi podrške svim nastavnicima i obrazovnim djelatnicima koji odgovorno pristupaju holokaustu kao i svim organizacijama koje se bave tom tematikom. Istaknula je šutnju institucija po pitanju obilježavanja zločina počinjenih od strane ustaškog režima u javnom prostoru u Hrvatskoj te kao primjer navela neuspjeli prijedlog postavljanja info ploče o tisućama stradalih u vrijeme Nezavisne države Hrvatske u Spomen-parku Dotršćina. Gradu Zagrebu trebalo je osam godina da pošalje odgovor, a ploča još uvijek nije postavljena. Prešućivanje i negiranje tog dijela hrvatske povijesti definirala je kao jedno od ključnih pitanja, ne samo kad je riječ o obrazovanju o holokaustu nego i o javnom diskursu. Teršelič je također istaknula da je vidljivo smanjenje interesa javnosti i medija kada je ova tematika u pitanju. Usprkos tome, u zadnjim mjesecima se vidi pomak u pozitivnom smjeru, dodala je, spomenuvši kako je ove godine Ministarstvo znanosti i obrazovanja počelo sufinancirati školske posjete u Spomen-područje Jasenovac.

Nedvosmislenu podršku konferenciji i tematici dao je **Nj.E. William Robert Kohorst**, veleposlanik SAD-a u Republici Hrvatskoj. Kohorst je pozdravio uključivanje sudionika iz različitih zemalja u konferenciju te je istaknuo kako su taj događaj i svakodnevni rad sudionika na obrazovanju o holokaustu vitalni za demokratske procese u hrvatskom društvu.

U prvoj sesiji konferencije nastavnici povijesti govorili su o izazovima s kojima se susreću kada podučavaju o tom povijesnom periodu. **Miljenko Hajdarović**, nekada nastavnik povijesti u osnovnoj i srednjoj školi i član stručne radne skupine za provedbu kurikularne reforme koja je 2016. godine dala ostavku, a sada urednik u izdavačkoj kući Profil-Klett, svojoj je prezentaciji dao naslov „Optimističan pogled na budućnost edukaciju o holokaustu“, jer je za nju osiguran prostor u novom kurikulumu, a poboljšava se i mogućnost stručnog usavršavanja. Do sada je veliki dio nastavnika prošao neku vrste edukacije na ovu temu. Kao neke od izazova naveo je premalo vremena za kompleksnu i složenu temu koja se mora „strpati“ u 2 do 3 nastavna sata, nedostatak prilagođenih materijala, posebno za nastavu na daljinu, pritisak koji revizionistički narativi stvaraju prema nastavnicima i svima koji sudjeluju u edukaciji učenika i odraslih, kao i činjenicu da se prezentacije tih narativa, primjerice o tzv. trostrukom logoru Jasenovac i sličnim revizionističkim tezama, i dalje dopuštaju u školama, a u nekim slučajevima dolaze i iz okoline i od strane roditelja. Hajdarović je također izrazio očekivanje da će novi udžbenici iz povijesti koji se upravo pripremaju ponovno izazvati javne polemike o sadržajima. Istaknuo je i problem nedostatka snažnih strukovnih organizacija koje bi stale u obranu nastavnih materijala i nastavnika. Imamo i institucije u rogovima koje iz različitih interesa brane svoje perspektive i ovu temu dodatno izlažu na vjetrometinu.

Tamara Janković, nastavnica u OŠ J. J. Strossmayera i OŠ Izidora Kršnjavog, članica Hrvatske udruge nastavnika povijesti te pripadnica prve generacije učitelja koja je 2005. pohađala edukaciju u Yad Vashemu u suradnji Hrvatske i Izraela, a kasnije i programe koje je vodila Loranda Miletić iz Agencije za odgoj i obrazovanje, rekla je da ima dobar uvid u reakcije učenika na temu holokausta. Tema može biti osjetljiva i mnogi nastavnici zaziru od nje smatrajući da je preteška te da su učenici premladi pa je često propuštaju. U samim počecima problem je bio nedostatak nastavnih materijala. Danas doista ima dosta materijala koji su prilagođeni za različite dobi učenika pa to više nije prepreka. Također, Međunarodni savjet za sjećanje na holokaust nedavno je dao snažnu potporu u vidu preporuka. Istaknula je kako je proučavanje i učenje o holokaustu ključna prilika za poticanje kritičkog mišljenja, kao i za razvoj društvene svijesti te osobni rast pa se s njime može krenuti u višim razredima osnovne škole. Prema obrazovnoj reformi koja je krenula i zaustavila se, a potom ponovno započela, nije predviđen građanski odgoj kao poseban predmet. Dodala je da se u školama uglavnom obilježava međunarodni datum 27. siječnja, no rijeđe 22. travnja, dan sjećanja na proboj iz Jasenovca koji je za naš prostor također značajan kao datum obilježavanja. Spomenula je kako se u novom kurikulumu tema holokausta može obrađivati unutar domena društva i politike no i upozorila kako se može dogoditi da sami učitelji i nastavnici za temu holokausta, ustaškog režima i žrtava nacizma autonomno izdvoje različit broj sati u svojim godišnjim planovima. Spomenula je dodatne programe koji se mogu provesti izvan 70 predviđenih sati i vrijednost korištenja dokumentarnih filmova, primjerice filma o Olegu Mandiću, posljednjem dječaku koji je izašao iz logora smrti Auschwitz, pri čemu se filmsko iskustvo u nastavi upotpunjuje razgovorom i radionicom. Također je navela primjer intervjua koji su učenici sami pripremili s preživjelima iz Jasenovca, posjete izložbama, Festivalu tolerancije ili posjete Židovskoj osnovnoj školi Hugo Kon kao i židovskim općinama. Istaknula je veliki značaj terenske nastave i posebice posjete JUSP-u Jasenovac, napomenuvši da je već godinama sve teže motivirati roditelje da za taj obilazak daju svoj pristanak. Smatra izuzetno važnom podršku MZO-a koje je od prošle godine podržalo terensku nastavu u Jasenovac kao značajan doprinos u poučavanju te za to je predvidjelo financijsku pomoć za realizaciju posjeta. U suradnji s Irskom zakladom za obrazovanje o holokaustu i Spomen područjem Jasenovac učenici od 2009. sudjeluju u sadnji lukovice šafrana u okružju škole u znak sjećanja na žrtve holokausta te se u ovu aktivnost mogu uključiti i učenici niže dobi.

Natka Badurina s Fakulteta za strane jezike na Sveučilištu u Udinama, suradnica „Susreta sjećanja“ uključila se u konferenciju iz Italije i naglasila da su tamošnje okolnosti slične i problemi srodni pa tako i ključevi za njihovo rješavanje mogu biti zajednički. U regiji uz granicu živi mnogo manjina, a posebno je dramatičnim povijesnim događajima obilježena slovenska nacionalna manjina. Nastavni programi su i u većinskim talijanskim i slovenskim manjinskim školama orijentirani nacionalno, usmjereni na nadilaženje pamćenja nacionalnog konflikta, pa se na tome puno radi u smjeru transnacionalnog pristupa. Zato su važni instrumenti poput zajedničkog Izvještaja Talijansko-slovenske komisije na kojem je 14 povjesničara radilo od 1993. do 2000., mada nije službeno uključen u školski program pa ga nastavnici koriste ukoliko žele.

Analogna inicijativa hrvatsko-talijanskih povjesničara nikad nije zaživjela. Važna je i mreža instituta za povijest pokreta otpora. Međutim, nacionalno usmjereno podučavanje povezano je s rizikom da se holokaust odnosno stradanje Židova svede na nešto što se dogodilo "nekima drugima, a ne nama", zato što smo toliko koncentrirani na nacionalni konflikt. U tom kontekstu govorila je o nacionalizaciji pamćenja. To se posebno odnosi na temu pamćenja partizanskih zločina u Istri na kraju rata, pri čemu se žrtve prikazuju isključivo kao Talijani, a partizani isključivo kao Slaveni. To pamćenje se od 2004. godine obilježava na državnoj razini, a 10. veljače proglašen je Danom sjećanja na fojbe, jame u koje su neke od žrtava bačene, što je u jasnom rivalskom odnosu prema Danu sjećanja na holokaust. Dolazimo do onog što Aleida Assmann naziva nedostatkom zajedničkog okvira. Objasnila je kako je liberalizacijom pamćenja nakon pada komunizma došlo do grube holokaustizacije: svaka skupina žrtava ne zahtijeva samo svoje (legitimno) pravo na vlastito mjesto u kolektivnom pamćenju, nego i status apsolutne žrtve kakav imaju Židovi u pamćenju holokausta. To je osobito vidljivo u pamćenju partizanskih zločina u Istri, u kojem se žrtve (Talijane) prikazuje kao Židove, a počinitelje (partizane) kao naciste. Takva se holokaustizacija događa na više razina – od popularne kulture do medija i političkog diskursa. To je rezultat problema i neraščišćenog pitanja i na europskoj razini, površnog ekvilibrizma između dva totalitarizma. Predstavila je primjer Sabine Benussi s tršćanske Gimnazije Petrarca, odnosno njezinog projekta „Rasizam za katedrom“, koji se bavio istraživanjem provedbe rasnih zakona kroz vannastavne aktivnosti, budući da je Mussolini 1938. rasne zakone proglasio baš u Trstu, a tršćanska židovska zajednica je gotovo potpuno istrijebljena. Đaci su istražili slučajeve osamdesetak nastavnika i đaka s njihove škole koji su tada isključeni, predstavili njihove životne povijesti i organizirali izložbu te napravili polusatni film koji su trebali biti prikazani u prostorima grada, ali je dva dana prije otvorenja izložbe gradonačelnik intervenirao i uskratilo im prostor uz obrazloženje da je plakat kojim su izložbu najavili „uvredljiv“ i zatražio da ga izmijene „kako ne bi bilo zamjeranja ni s jedne ni s druge strane“, pa je, nakon glasne indignacije u javnosti na nacionalnoj razini, izložba postavljena u drugom prostoru.

Vjeran Pavlaković s Filozofskog fakulteta na Sveučilištu u Rijeci, na konferenciji je govorio o važnosti nastavnika koji moraju ponuditi kvalitetne materijale i tako motivirati studente koji pokazuju manji interes za temu holokausta i s njim povezanog revizionizma. Spomenuo je anegdotu iz SAD-a gdje mu je nakon predavanja prišao student i zahvalio što je doznao da su za holokaust odgovorni nacisti i nacistički režim a ne komunisti kako je mislio do tada, te time ilustrirao da je revizionizam globalan fenomen, zaključivši da stoga možemo dosta naučiti iz komparativnih iskustava. Prvi izazov je slaba zainteresiranost mladih. Među pozitivnim primjerima spomenuo je Dane antifašizma u Opatiji koje je pokrenuo Oleg Mandić, te odličan rad srednjih škola iz Rijeke, kao i kolegije posvećene povijesti antisemitizma na fakultetima. Vrlo je važno uključivanje studenata u istraživačke projekte posebno povezane s lokalnim odjecima holokausta. Drugi izazov je poticanje kritičkog mišljenja učenika i studenata koje je ključno za podučavanje o toj tematici.

Hendikep je i to što Hrvatskoj nedostaje više muzeja i mjesta koje bi studenti mogli organizirano posjećivati, poput JUSP-a Jasenovac gdje su uvijek otvoreni za suradnju. Nužno je i razvijanje kulture sjećanja, primjerice u raspravi o planiranom spomeniku žrtvama holokausta te će biti vrlo važno vidjeti kakav će natpis na njemu stajati, kao što će biti važno vidjeti i koliko će političke podrške u budućnosti biti za studentske posjete ne samo Vukovaru nego i Jasenovcu.

Helena Strugar, nastavnica povijesti u Gimnaziji Lucijana Vranjanina i članica Hrvatske udruge nastavnika povijesti, koja se jako dugo bavi ovom temom, u prošloj godini radila s učenicim polaznicima izborne nastave građanskog odgoja i obrazovanja te studentima. Zadaća im je bila pripremiti radionicu kreativne nastave povijesti i izraditi mikroplan terenske nastave, koji će uključivati i raspravu o revizionizmu. Neki od njih su sa Sašom Šimpragom posjetili Spomen-park Dotrščina, mjesto najvećeg stradanja u Zagrebu tijekom Drugog svjetskog rata. Nakon obilaska učenici i studenti morali su napisati mikroplan te se vidjela velika razlika između onih koji su sudjelovali u obilasku i onih koji su samo čitali predloženu literaturu. U mikroplanu su među ishodima naveli i ovaj: „Kreirati projekt podizanja svijesti o Spomen-parku Dotrščina“. Naime, puno učenika i puno roditelja uopće nije upoznato sa strijeljanjem na Dotrščini i postojanjem Spomen-parka. Jedna od aktivnosti koju su predvidjeli je upoznavanje s revizionizmom, kroz kratak tekst iz Enciklopedije i raspravu o revizionizmu i kulturi sjećanja koja se mijenja.

Povjesničar i profesor **Neven Budak** s Filozofskog fakulteta u Zagrebu upozorio je da se suočavanjem s prošlošću u okvirima škole ne može nadoknaditi čest nedostatak kritičkog dijaloga u samoj obitelji. Prof. Budak predstavio je i priručnik „Antijudaizam, antisemitizam i holokaust u Hrvatskoj“ čiji je urednik. Ova publikacija izašla je u izdanju Šoa akademije, osnovane od strane Židovske općine Zagreb i Predstavnik židovske nacionalne manjine grada Zagreba, koja razvija programe prilagođene nastavnicima osnovnih i srednjih škola i studentima te kreira posebne seminare namijenjene djelatnicima u školstvu te budućim učiteljima. Ovim priručnikom nastoje se dopuniti kompetencije nastavnika. Osim profesora Budaka, među autorima tekstova u priručniku su također i povjesničari Hrvoje Klasić i Tvrtko Jakovina s Filozofskog fakulteta te filozof Žarko Puhovski. Dio građe za knjigu ustupljen je od strane kustosica izložbe „Ako tebe zaboravim“, Hrvatskog povijesnog muzeja i Hrvatskog državnog arhiva. Na kraju knjige slijedi nasumični odabir osoba koje su stradale u holokaustu s idejom da se nastavnicima i učenicima žrtve holokausta približe na najizravniji mogući način.

Prezentacijom **Magdalene Geier**, nastavnici su se upoznali s Obrazovnim centrom Max Mannheimer u Dachau (Njemačka). Geier je govorila o terenskom radu s mladima i zainteresiranima iz različitih generacija na autentičnom spomen području, nadomak nekadašnjeg nacističkog koncentracijskog logora te je naglasila važnost dijaloga i otvaranja prostora za suočavanje s prošlošću.

Milovan Pissari iz Centra za primenjenu istoriju (Beograd, Srbija), predstavio je istraživački projekt o logorima za Židove i Rome u Srbiji za vrijeme Drugog svjetskog rata – Mapiranje Holokausta: mesta sećanja u Srbiji. Mapirano je ukupno 9 lokacija koje su predstavljene online kroz arhivske dokumente, suvremene fotografije i prateće povijesne tekstove. Također postoji i publikacija u fizičkom obliku koja je koncipirana kao prateći tekst izložbe jer se na taj način pruža mogućnost dubljeg razgovora o mjestima stradanja.

Aneta Vladimirov iz Srpskog narodnog vijeća, istakla je frapantnu razliku u finansijskoj podršci nadležnih institucija kada je riječ o JUSP-u Jasenovac i Memorijalnom centru Domovinskog rata u Vukovaru i to svakako u prilog mjesta sjećanja u Vukovaru. Upozorila je kako je trenutni kontekst, u kojem žive i rade nositelji poučavanja o holokaustu, bremenit kapilarno rasprostranjenim revizionizmom i negacionizmom u našem društvu, što povremeno od profesora i profesorica traži i građansku hrabrost u poučavanju o periodu Drugog svjetskog rata. U drugom dijelu izlaganja Vladimirov se osvrnula na više memorijalnih intervencija u javnom prostoru koje je SNV podržalo ili osmislilo od 2013., kada je na Cvjetnom trgu osvanuo Paviljon posvećen probou logoraša iz Jasenovca, autora Saše Šimprage, Davida Kabalina i Nike Mihaljevića, preko niza sličnih umjetničko-aktivističkih događanja u koje ubraja i K19 Zlatka Kopljara koji je nedavno trajno postavljen u Varaždinu. Vladimirov je na kraju sa sudionicima podijelila nekoliko manje poznatih primjera solidarnosti i otpora koje smatra edukativno relevantnima, a među njima osobito učitelja Antu Dumbovića koji je kao najbliži čovjek od povjerenja Kamila Breslera pokušavao skrbiti o djeci zatočenicima logora u Sisku. Ante Dumbović danas je zaboravljen, kao i njegovo djelo, vršeno u doista nemogućim uvjetima stravičnog broja umrle djece i svjedočenja njihovim nezamislivim mukama.

Tena Banjeglav iz *Documente* – Centra za suočavanje s prošlošću, predstavila je povijesni vodič kroz Zagreb koji obuhvaća oko 50 lokacija u Zagrebu vezanih uz Holokaust i stradanje, ali i antifašistički otpor. Vodič nastavnicima nudi dodatne izvore i inovativne online metode poučavanja o holokaustu te je temelj za povijesne šetnje za srednjoškolce koje otkrivaju skrivene slojeve povijesti glavnog grada Hrvatske. Što se tiče online nastave, materijale je moguće koristiti tako da nastavnik kroz već pripremljene karte vodi učenike na virtualnu šetnju Zagrebom, po odabranim lokacijama. Nastavnici mogu koristiti već pripremljene karte vodiča kada obrađuju nastavne jedinice vezane uz Holokaust u Hrvatskoj, uspostavu i funkcioniranje NDH, ustaški pokret, antifašistički pokret i dr.

Nastavnice **Kristina Dilica**, **Ines Miletić** i kustosica JUSP-a Jasenovac **Martina Barešić**, u izlaganju „Interdisciplinarno poučavanje o holokaustu“, govorile su o interdisciplinarnom pristupu tematici holokausta u školama te su dale primjere kako se povijest može poučavati i na satovima drugih predmeta, kao što su nastava hrvatskog jezika (čitanje Dnevnika Anne Frank i usporedba s "hrvatskom Anne Frank" Leom Deutsch), glazbenog odgoja (slušanje skladbi, primjerice teme Schindlerove liste), likovnog odgoja (posjete izložbama, povezivanje fotografija s drugim povijesnim izvorima itd.)

Posebna izaslanica američke Vlade za pitanja holokausta **Cherrie Daniels** naglasila je da su lekcije koje možemo naučiti iz holokausta važne i danas jer su etnička i rasna mržnja još uvijek prisutne diljem svijeta, dok svijest o holokaustu nije na zavidnoj razini. Manjak razumijevanja, dodala je, postaje sve veći problem jer smo izgubili prvu generaciju preživjelih, što je otežalo povezivanje s nasljeđem prošlosti, a neke vlade pokazuju težnju da iskrivljuju povijest. Zbog toga su u prosincu 2019. u Luksemburgu izradili preporuke za poučavanje i učenje o holokaustu. Daniels je naglasila kako je izložba "Ako tebe zaboravim... - Holokaust u Hrvatskoj 1941. – 1945. / zadnje odredište Auschwitz", otvorena u veljači u Zagrebu, veliki doprinos koji govori o povijesti NDH. Zaključila je kako je premijer Andrej Plenković poslao snažnu poruku na otvorenju te izložbe, rekavši da su ti zločini upozorenje svijetu te da bi zaborav tih zločina bio zločin prema čovječanstvu.

Državna tajnica Ministarstva znanosti i obrazovanja **Ivana Franić** rekla je da je Hrvatska napravila veliki pomak u poučavanju o holokaustu, poput preporuka svim školama za obilazak Spomen-područja Jasenovac, gdje se učenici u obliku terenskih izleta educiraju na autentičnom mjestu, što od ove godine financira Ministarstvo znanosti i obrazovanja. Također, kazala je, Vlada Republike Hrvatske je u sklopu aktivnosti Ministarstva znanosti i obrazovanja financirala sudjelovanje hrvatskih učenika u međunarodnim programima.

Tena Šimonović Einwalter, zamjenica Pučke pravobraniteljice RH, naglasila je kako je osim učenja o holokaustu važno i obrazovanje o ljudskim pravima i toleranciji, ali i ozbiljno bavljenje cijelog društva govorom mržnje, diskriminacijom i zločinima iz mržnje, što se odnosi i na političare i javne osobe. Zauzela se također za promicanje jasnih poruka s najviših pozicija vlasti te zajedničko djelovanje donositelja odluka, nastavnika i profesora i organizacija civilnog društva. U svom je izlaganju stavila naglasak i na važnost građanskog odgoja koji može ponuditi alate za razvijanje kritičkog razmišljanja.

Ravnatelj Javne ustanove Spomen-područja Jasenovac **Ivo Pejaković** rekao je da je posjet ovom Spomen-području važno iskustvo za učenike jer time jasnije mogu shvatiti povijest tog mjesta i tog razdoblja. Dodao je da su u zadnjih nekoliko godina kroz komunikaciju s Ministarstvom znanosti i obrazovanja te uz pomoć Ministarstva kulture i medija uspjeli doći do toga da Ministarstvo znanosti i obrazovanja financijski pomaže posjet učenika Jasenovcu, što je dosad išlo na teret njihovih roditelja. Od početka godine do ožujka se za posjete javilo 50 škola, ali ih je većina svoje posjete otkazala zbog pandemije, kazao je Pejaković, dodavši da zanimanje škola za posjete pokazuje dobar potencijal.

Na konferenciji je govorio i predsjednik Židovske općine Zagreb **Ognjen Kraus** koji je pozvao premijera Andreja Plenkovića da donese zakon kojim će biti zabranjeni ustaški simboli i znakovlje. Istaknuo je kako vladajući zajedno s nacionalnim manjinama imaju većinu u Saboru, a premijer se riješio nacionalističkih i proustaških grupacija u svojoj stranci zbog kojih se nije mogao donijeti takav zakon. Kraus je poručio premijeru da sada ima jedinstvenu priliku da to napravi i da tako uđe u povijest.

Boris Pavelić, novinar iz Zagreba smatra da bi mediji mogli inzistirati na tome da se donese zakon kakav je zatražio gospodin Kraus. No mediji su često podložni pisanju o političkom taktiziranju. Premijer Plenković, naime, nije uspio u pokušaju da HDZ iščupa iz ambivalencije u koju ga je uvukao Franjo Tuđman svojom bizarnom koncepcijom pomirbe ustaša i partizana koja je do danas rezultirala samo svađama u društvu te revizionizmom i negacionizmom, a zadnjih godina i rehabilitacijom ustaša i NDH. Zapitalo se u kojem smjeru ide Hrvatska na dan kad je njemački predsjednik u video poruci izraelskom predsjedniku rekao da se stidi što se Židovi i danas boje za svoju sigurnost u Njemačkoj. Govorio je o paradoksu u kojem se u Hrvatskoj priznaju žrtve holokausta, ali se i dalje revizionistički pristupa ulozi NDH, a kao primjer je naveo plan za izgradnju spomenika žrtvama holokausta u Zagrebu koji će izgledati vrlo dojmljivo, u skladu sa sličnim spomenicima u Njemačkoj. No, Židovska zajednica u Hrvatskoj i Svjetski židovski kongres vrlo su se odlučno suprotstavili ne samom spomeniku, već obrazloženju i natpisu koji je na njemu trebao stajati „jer se bezočno ignorira uloga NDH tijekom počinjenja zločina tijekom Drugog svjetskog rata“. S jedne se strane priznaju nacistički zločini i žrtve holokausta, a s druge strane negira ustaške zločine. Bilo je inicijativa da se na spomenik stavi natpis „Žrtvama ustaškog režima“ no neizvjesno je što će se dogoditi. Zaključio je da „u Hrvatskoj permanentno svjedočimo da nismo na čisto s vlastitom poviješću i s ustaštvom, kojega nismo u stanju izbaciti iz legitimne kolektivne svijesti, jednako kao ni njegove zločine, mržnju i sve što i taj pokret i njegovi nasljednici nose sa sobom.“

Aleksandar Trifunović, urednik portala Buka iz Banja Luke, govorio je da je revizionizam u Bosni i Hercegovini tako uobičajen da „možete iz historije uzimati što god vam odgovara i interpretirati to kako vam odgovara bez ikakvih sankcija“. Ukazao je na uvjete u kojima rade novinari a mladi ljudi ne znaju što je istina, a što je laž. „Ove je godine u centru Sarajeva održana misa bleiburškim žrtvama, od koje se usprkos prosvjedu tisuća ljudi nisu ogradili ni Katolička crkva ni predstavnici bosanskih Hrvata. Imate vrlo čudnu situaciju da je liderka opozicije u Republici Srpskoj, Jelena Trivić izjavila da je Draža Mihajlović, nepravedno osuđen i ubijen te da je bio prvi gerilac Evrope. Istovremeno je Milorad Dodik o ovoj temi kazao kako je u školi učio da su četnici bili saveznici okupatora i da on tu staje, s čime se samo možemo složiti. Dakle, predstavnica opozicije koja kritikuje Dodikove koruptivne metode vladavine brani četništvo. S druge strane u Sarajevu gdje hiljade protestuju protiv mise za bleiburške žrtve, imate ulicu Mustafe Busuladžića, čovjeka koji je pisao antisemitske tekstove i surađivao s ustaškim pokretom. U zemlji u kojoj je rat ostavio najveće posljedice imati takve poglede je porazno i poražavajuće za budućnost. Potreba da se o tome govori je veća nego ikada. Sada dovodimo u pitanje i Drugi svjetski rat a možete zamisliti kako se u školama govori o posljednjem ratu o kojem nema nikakvog konsenzusa, gdje su svi istovremeno i pobjednici i žrtve. Najveći problem bosanskohercegovačkog društva je što proces suočavanja s prošlošću nikad nije ni počeo. Kakva nas budućnost očekuje u regionu ako nećemo moći na razuman način sumirati sve što nam se događalo?“

Saša Petejan, novinarka i kustosica iz Kopra iz Slovenije naglasila je značaj neprestanog zagovaranja pitanja prava žrtava i preživjelih iz talijanskih fašističkih logora. „Činimo to kroz društveno angažirane medije i suradnju medija i obrazovnih institucija. Uspjeli smo dovesti povijesno sjećanje u parlament, knjižnice i učionice. Želimo analizirati kako se to dogodilo, je li to bilo planski ili se radi o događaju koji je izrastao iz šireg konteksta. Želimo raspravu o politici tadašnje talijanske vlade. Postavljamo pitanje što se dogodilo na otoku Rabu u fašističkom logoru i čega se trebamo sjećati? Svojim radom humaniziramo zločin kako bi ga ljudi razumjeli, kako bi postali svjesni tih zločina. Nakon Drugog svjetskog rata nije bilo zanimanja za ono što se dogodilo Židovima. Kroz priče preživjelih i zagovaranje njihovih prava neka se pravda ipak ostvarila. Za to je bilo potrebno zalaganje. Želimo podsjetiti da strahote u stotinama fašističkih logora nisu bile slučajne, kako se i sami možete uvjeriti na stranici I Campi Fascisti. Potrebna su desetljeća za razumijevanje, isprike i priznanje patnje. To je ono što ljudi mogu učiniti jedni za druge. Imamo zajednički cilj.“

Preporuke

1. Primjena preporuka za učionicu i terensku nastavu

- Primjena novih Preporuka za podučavanje i učenje o holokaustu Međunarodnog saveza za sjećanje na holokaust/International Holocaust Remembrance Alliance (IHRA) objavljenih u prosincu 2019. Preporuke su rezultat rada skupine od dvadeset stručnjaka IHRA-inog Odbora za obrazovanje
- Poticanje terenske nastave na autentičnim povijesnim mjestima, kao što su JUSP Jasenovac, Memorijalni centar Lipa pamti, Spomen-groblje Kampor (u Hrvatskoj) te Gonars i drugi fašistički koncentracijski logori (u sjevernoj Italiji), kao i ostala mjesta stradanja u drugim zemljama

2. Suradnja među institucijama

- Poboljšanje suradnje, posebno između istraživačkih institucija, sveučilišta, memorijalnih centara, organizacija civilnog društva i centara za mlade
- Posjeti događajima poput festivala koji se bave temom tolerancije i ljudskih prava, institucijama i muzejima, manjinskim osnovnim i srednjim školama (židovskim, srpskim, slovenskim...) budući da to učenicima može biti vrlo zanimljivo. Ovi susreti također pružaju nove materijale za nastavne metode, poboljšavaju kritičko razmišljanje itd.

3. Kreiranje novih didaktičkih materijala

- Podrška nastavnicama i nastavnicima od strane vladinih i stručnih institucija, kao i organizacija civilnog društva, uz nastavak razvijanja didaktičkih pomagala i prezentacija oblikovanih za korištenje u suradnji s učenicima, budući da nema dovoljno dostupnih prilagođenih sadržaja, posebice kad je riječ o lokalnoj povijesti
- Korištenje interdisciplinarnih metoda - glazba, književnost...
- Uključivanje inovativnih metoda i digitalnih materijala u nastavu
- Poticanje kritičkog razmišljanja učenika i studenata kroz rad s različitim izvorima informacija
- Pozivanje preživjelih žrtava holokausta u škole i korištenje njihovih svjedočanstava
- Uvrštavanje teme revizionizma, borbi za pamćenje i kulture sjećanja koja se mijenja u nastavni program

4. Hrvatska i europska perspektiva glede mogućih zakonodavnih promjena

- Donošenje zakona kojim će biti zabranjena javna upotreba ustaških simbola i znakovlja u Hrvatskoj
- Dosljedno izbacivanje revizionističkih narativa iz škola te mrzilačkih sadržaja s interneta

5. Naredni koraci

- Priprema događaja u različitim državama uključujući i novu konferenciju u Hrvatskoj, u studenom 2021., koja bi se bavila pitanjem „Kako je tema holokausta i obrazovanja o genocidu predstavljena u novim udžbenicima?“, „Koje su promjene uvedene glede opsega i samog narativa?“, „Kako se taj narativ o holokaustu odnosi prema nekim drugim narativima vezanima uz događaje iz Drugog svjetskog rata te narativima o drugim događajima iz novije povijesti?“

Press Clipping

- <https://www.jutarnji.hr/vijesti/hrvatska/konferencija-o-obrazovanju-o-holokaustu-izbaciti-govor-mrznje-s-interneta-15002155>
- <https://www.hina.hr/vijest/10515562><https://www.portalnovosti.com/novi-pristupi-nasljedu-holokausta-i-obrazovanju-o-holokaustu>
- <https://www.tportal.hr/vijesti/clanak/kraus-plenkovicu-ustaske-simbole-zabranite-zakonom-a-ndh-stavite-u-ropotarnicu-povijesti-20201109>
- <https://www.portalnovosti.com/kraus-treba-skinuti-ljagu-s-hrvatske>
- <https://www.novolist.hr/vijesti/hrvatska/sjecanje-na-kristalnu-noc-plenkovic-osudio/>
- <https://www.index.hr/tag/80654/ognjen-kraus.aspx>
- <https://www.h-alter.org/vijesti/jos-jedna-povijesna-prilika>
- http://www.zoz.hr/files/Hakol_167_listopad_studeni_prosinac.pdf